

Date: 17th April-2026

AUTIZM SPEKTR BUZILISHIGA EGA BOLALAR BILAN ISHLASHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK ASOSLARI

Sabirova Zebo Ixamjanovna

O'zMPU Logopediya kafedrası dotsenti

Botirova Soliha

O'zMPU Pedagogika-psixologiya va inklyuziv ta'lim fakulteti 2-bosqich
Logopediya talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada autizm spektr buzilishiga ega bolalar bilan ishlashning psixologik-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Unda autizimli bolalarning rivojlanish xususiyatlari va ularning o'ziga xos ehtiyojlari yoritib beriladi. Maqolada psixologik yondashuvlar orqali bolalarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishini qo'llab-quvvatlash usullari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maxsus pedagogik metodlar va individual ta'lim dasturlarining ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: autizm spektr buzilishi, maxsus pedagogika, maxsus psixologiya, inklyuziv ta'lim, pedagogik metodlar, ijtimoiy moslashuv, individual ta'lim dasturi.

Zamonaviy ta'lim tizimida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar bilan ishlash masalasi dolzarb ilmiy-amaliy muammolardan biri hisoblanadi. Xususan, autizm spektr buzilishi (ASB)ga ega bolalar sonining ortib borayotgani ushbu yo'nalishda chuqur ilmiy tadqiqotlar olib borishni va samarali pedagogik hamda psixologik yondashuvlarni ishlab chiqishni talab etmoqda. Autizm spektr buzilishi neyro-rivojlanish xususiyatiga ega bo'lib, u asosan ijtimoiy muloqot va kommunikativ ko'nikmalarning buzilishi, shuningdek, takrorlanuvchi xatti-harakatlar va cheklangan qiziqishlar bilan tavsiflanadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, autizimli bolalarning rivojlanish jarayoni individual xususiyatlarga ega bo'lib, ular bilan ishlashda differensial va individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli maxsus pedagogika va maxsus psixologiya fanlari doirasida autizimli bolalarning psixik rivojlanish qonuniyatlari, ularning ta'lim olish jarayonidagi qiyinchiliklari hamda ularni bartaraf etish yo'llari keng o'rganilmoqda. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim sharoitida bunday bolalarni umumta'lim muhitiga moslashtirish masalasi alohida e'tibor talab qiladi.

Bugungi kunda autizimli bolalar bilan ishlashda kompleks yondashuv — ya'ni psixologik, pedagogik va ijtimoiy yordamning uyg'unligi muhim hisoblanadi. Bunda o'qituvchi, psixolog, defektolog hamda ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Zamonaviy ilmiy manbalarda autizimli bolalarning rivojlanishida erta tashxis qo'yish va erta aralashuv (intervensiya) muhimligi alohida ta'kidlanadi, chunki bu ularning keyingi ta'lim va ijtimoiy moslashuv jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, innovatsion pedagogik texnologiyalar, xususan, vizual qo'llanmalar, strukturallashtirilgan ta'lim usullari, xulq-atvorni modellashtirish va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan metodlar autizimli bolalar bilan ishlashda yuqori

Date: 17th April-2026

samaradorlikni ta'minlamoqda. Shu bilan birga, har bir bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim dasturlarini ishlab chiqish zarurati ortib bormoqda.

Autizm spektr buzilishiga ega bolalar bilan ishlash jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u psixologik va pedagogik yondashuvlarning uzviy uyg'unligini talab etadi. Ushbu bolalarda kuzatiladigan asosiy muammolar ijtimoiy muloqotning yetarli darajada shakllanmaganligi, nutq rivojlanishidagi kechikishlar, emotsional reaksiyalarning o'ziga xosligi hamda stereotip xatti-harakatlarda namoyon bo'ladi. Shu sababli ular bilan ishlashda individual yondashuv va maxsus metodlardan foydalanish zarur hisoblanadi.

Psixologik nuqtai nazardan, autizimli bolalarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda ularning emotsional holatini barqarorlashtirish, ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish va atrof-muhit bilan o'zaro ta'sirini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda xulq-atvorni tahlil qilish va uni bosqichma-bosqich shakllantirishga asoslangan yondashuvlar samarali natija beradi. Ayniqsa, ijobiy mustahkamlash (rag'batlantirish) usullaridan foydalanish orqali bolalarda ijobiy xatti-harakatlarni rivojlantirish mumkin. Pedagogik jihatdan esa autizimli bolalar bilan ishlashda ta'lim jarayonini strukturallashtirish muhim hisoblanadi. Ya'ni dars jarayoni aniq reja asosida tashkil etilib, vizual jadval va ko'rsatmalardan foydalaniladi. Bu bolalarga muhitni tushunish va moslashishni osonlashtiradi. Individual ta'lim dasturlari (ITD) ishlab chiqish orqali har bir bolaning imkoniyatlari va ehtiyojlari inobatga olinadi. Shu bilan birga, o'quv materiallari soddalashtirilgan va vizual tarzda taqdim etilishi lozim.

Autizimli bolalar bilan ishlashda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish alohida o'rin tutadi. Bu jarayonda alternativ va qo'shimcha kommunikatsiya vositalari, jumladan, piktogrammalar, imo-ishora tizimlari va texnologik vositalardan foydalanish samarali hisoblanadi. Natijada bolalarning o'z fikrini ifodalash imkoniyatlari kengayadi va ijtimoiy integratsiyasi yaxshilanadi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim muhitida autizimli bolalar bilan ishlashda sinfdagi boshqa o'quvchilarning ham to'g'ri munosabatini shakllantirish muhimdir. Bu ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirish va bolani jamiyatga moslashtirishga yordam beradi. O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi, sabr-toqati va kreativ yondashuvi bu jarayonda hal qiluvchi omillardan biridir. Ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim ahamiyatga ega. Ularning farzand rivojlanishidagi faol ishtiroki, uy sharoitida pedagogik tavsiyalarga amal qilishi ta'lim samaradorligini oshiradi. Mutaxassislar tomonidan ota-onalarga psixologik-pedagogik maslahatlar berib borilishi zarur.

Autizm spektr buzilishiga ega bolalar bilan ishlash zamonaviy ta'lim tizimining muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu toifadagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlari ularni o'qitish va tarbiyalashda maxsus yondashuvlarni talab qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, autizimli bolalar bilan samarali ishlash uchun individual yondashuv, strukturallashtirilgan ta'lim va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan metodlar muhim hisoblanadi. Shuningdek, psixologik qo'llab-quvvatlash, ijobiy muhit yaratish va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish bolalarning rivojlanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim sharoitida esa bunday bolalarni jamiyatga moslashtirish, ularning tengdoshlari bilan samarali muloqotini ta'minlash dolzarb vazifa

Date: 17th April-2026

sifatida namoyon bo‘ladi. Bundan tashqari, o‘qituvchi, psixolog va ota-onalar o‘rtasidagi uzviy hamkorlik ta‘lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ayniqsa, erta tashxis va erta pedagogik-psixologik aralashuv bolalarning keyingi rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, autizm spektr buzilishiga ega bolalar bilan ishlashda kompleks va tizimli yondashuvni qo‘llash ularning ijtimoiy moslashuvi, ta‘limdagi muvaffaqiyati va mustaqil hayotga tayyorlanishida muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAN RO‘YXATI:

1. P. M. Po‘latova, L. Sh. Nurmammedova “Maxsus pedagogika”.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining inklyuziv ta‘limni rivojlantirishga oid qarorlari. – Toshkent, 2021.

